

Рајко Петровић
Институт за европске студије
Београд
rajkopetrovic993@gmail.com

УДК: 271.2; 272

Оригинални научни рад
Предат: 1.6.2018.

РАЗУМЕВАЊЕ ДОГМАТСКИХ РАЗЛИКА ИЗМЕЂУ РИМОКАТОЛИЦИЗМА И ПРАВОСЛАВЉА У ФУНКЦИЈИ МЕЂУВЕРСКЕ ТОЛЕРАНЦИЈЕ

Резиме

Циљ овог рада је анализа догматских разлика између два хришћанска црквена праваца – римокатолицизма и православља. Верске разлике су често током прошлости оштрећивале међуљудске односе на овим просторима, а да иришом ириадници обе стране нису у довољној мери познавали ону другу. Сходно томе, кроз овај рад ћемо покушати да аргументовано сагледамо разлике између ова два велика учења. Први (краћи) део рада ће бити посвећен великом црквеном расколу из 1054. године, након кога долази до дефинитивне разлике између Рима и Цариграда у погледу разумевања делова Христове учења. У другом делу рада анализираћемо најзначајније догматске разлике између римокатолицизма и православља. Неке од тих разлика су се јавиле још пре Велике расколе (шизме), део њих је представљао узрок раскола, док су многе разлике настале тек касније, захваљујући реформама унутар римокатолицизма. Закључни део рада ћемо посветити објашњењу данашњих односа између римокатолицизма и православља, затим могућностима превазилажења неких од догматских разлика, као и значају саме теме за толеранцију међу верницима који ириадају овим конфесијама и који међусобно саобраћају у свакодневном животиу, посебно у мултиконфесионалним заједницама каква је Република Србија.

Кључне речи: римокатолицизам, православље, велики раскол, догма, толеранција.

Увод

Хришћанство се, током своје дуге историје, гранало на различите верске правце. Представници сваког од тих праваца су тврдили (и данас тврде) да је њихово тумачење хришћанске вере и учења једино исправно. Хришћанска црква, која се институционално утемељила у време Римског Царства, врло рано се суочила са догматским поделама. Управо зато је организовано неколико Васељенских сабора, на којима су утврђени основни принципи хришћанске вере. До највеће поделе у хришћанском свету долази 1054. године, када се раздвајају Западна (Римокатоличка) и Источна (Пра-

вославна) црква. Разлоге раскола можемо посматрати бар на два нивоа. Прво, раскол је био догматске природе, с обзиром да Источна црква није прихватала промене у хришћанском учењу које су биле већ прихваћене на западу. Друго, свакако да је разлаз имао и политичку природу, с обзиром да се водила борба око примата над хришћанским светом, односно над територијама које је он насељавао.

Од тада, ове две хришћанске цркве се у догматском и организационом смислу потпуно одвојено развијају. Како је Источно Римско Царство ширило православље на околне иноверне народе, тако су ти народи временом стварали сопствене (аутокефалне) помесне православне цркве, које су са црквом матицом остајале у канонском и литургијском јединству. На другој страни, римокатолицизам се у XVI веку нашао на удару реформатоског покрета Мартина Лутера, коме су се придружили бројни католици. Тако на западу Европе (а касније и у прекоокеанским британским колонијама) долази до ширења, а затим и гранања различитих реформаторских учења која се заједнички означавају термином протестантизам.

Велика шизма из 1054. године је имала огромне последице. Европа је врло брзо била подељена фактички на два дела – западни, који је неговао римокатолицизам са духовним центром у Риму и источни, који је задржао хришћанску догму усвојену на Васељенским саборима, а чији духовни центар је био Цариград. Та граница је, силом прилика, постављена преко Балканског полуострва. То је увелико одредило судбину народа који данас живе на овим просторима, с обзиром да још од тада део балканског становништва потпада под источни, а део под западни црквени утицај. Духовна удаљеност између две цркве није могла да уклони територијалну (и сваку другу) повезаност народа на Балкану. Вековима који су уследили, балкански народи различитих вероисповести су делили заједнички простор, остварујући политичке, економске и друге контакте.

Међусобни односи су били промењиви – од односа сарадње до односа жестоких сукоба. У обе варијанте цркве су имале свој удео. Сматрамо да је недовољно разумевање учења припадника других вера, уз наглашавање разлика и потискивање сличности, доприносило нетолерантним дешавањима на овим просторима током историје. Стога је важно, када је о конкретном односу између православља и римокатолицизма реч, објаснити шта их то раздваја, како бисмо кроз наше различитости боље схватили оног другог. Такође, важно је испитати природу тих разлика, те импликације које оне могу имати за свакодневни живот верника обе стране. На крају, треба нешто

рећи и о сличностима између ова два учења, а којих је много, што се често игнорише. Уважавање разлика уз истицање додирних тачака чини сигуран пут ка толерантној коегзистенцији ове две конфесије.

Васељенски сабори и Велика шизма 1054. године

Велика шизма¹ (или Велики раскол) представља назив за раздвајање између Западне и Источне хришћанске цркве које се десило 1054. године. То раздвајање, међутим, има своју вишевековну позадину. Некада јединствену хришћанску цркву потресале су разне мање шизме пре ове из XI века. Прва шизма се десила у време цариградског патријарха Акација (472- 488). Она је трајала између 484. и 519. године, а била је узрокована спорењима између различитих струја унутар хришћанске цркве око поимања једне особе и две природе у Христу. С обзиром на оштре супростављености међу овим струјама, Акације се залагао за оспоравање теолошке исправности Халкидонског сабора из 451. године. Црква је, међутим, екскомуницирала Акација због јереси, а шизматичко учење је сузбијено захваљујући ромејском цару Јустину I и касније његовом сестрићу Јустинијану (Francesković, 2017: 40). С обзиром да су шизме најчешће настајале као отпор према неким од учења дефинисаним на Васељенским саборима, пожељно је укратко образложити време одржавања и теолошке закључке Васељенских сабора. „Ера васељенских сабора, како се понекад назива период црквене повести између IV и VIII века нове ере, вероватно представља једну од најзначајнијих епоха у послеапостолској историји хришћанства. То из разлога што су се у овом временском периоду искристалисала сва главна учења које данас заступа већи део савременог хришћанског света – посебно Римокатоличка и Православна црква. Кроз читаву историју верског покрета којег је основао Исус Назарећанин, црквени сабори (свеопшти – васељенски, или локални– помесни) били су сазивани и одржавани из разлога решавања одређених верских спорова или јаснијег дефинисања хришћанских догми (веровања)“ (Стаменковић, 2012: 521). Укратко ћемо образложити седам Васељенских сабора.

Први васељенски сабор (Никеја, 325. године) сазван је и одржан у време цара Константина Великог. Повод је било учење свештеника из Александрије Арија (тзв. Аријева јерес). Он је оспоравао једнаковечност Сина као и Оца, што је Црква на овом сабору осудила, те такво учење анатемисала.

1 Шизма или схизма је грчки термин који се користи да би се означила подела унутар неке организације или заједнице, посебно оних које су верске природе (Lukić, 2012: 4).

Црква је на овом сабору донела тзв. Никејски симбол вере (Стаменковић, 2012: 536-544).

Други васељенски сабор (Цариград, 381. године) сазвао је цар Теодосије I. На њему је осуђена тзв. Македонијева јерес. Реч је о учењу патријарха Македонија, према коме је Дух Свети инфериорнији у односу на Оца и Сина. Црква је на сабору ово учење осудила као јерес, а притом је допунила симбол вере, који се од тада назива Никејско-цариградски (Стаменковић, 2012: 544-550).

Трећи васељенски сабор (Ефес, 431. године) сазвао је ромејски цар Теодосије II. Спор је вођен између цариградског патријарха Несторија и александријског епископа Кирила око назива Богородица за Христову мајку Марију. Преовладао је Кирилов став да је Богородица адекватан назив, а Несторово учење је осуђено (Стаменковић, 2012: 550-569).

Четвртим васељенским сабором (Халкидон, 451. године) дефинисана је двојака Христова природа – божанска и људска, чиме је осуђено монофизитско учење², према коме Христ има само једну природу – божанску (Стаменковић, 2012: 573-576).

Пети васељенски сабор (Цариград, 553. године) одржан је на позив цара Јустинијана I. Циљ овог сабора није била осуда неке нове јереси, већ поновно разматрање монофизитизма, Несторовог и Оригеновог учења (Стаменковић, 2012: 576-584).

Шести васељенски сабор (Цариград, 680-681. године) сазвао је ромејски цар Константин IV. На овом сабору осуђен је монотелитизам, односно учење о томе да Христ има две природе, али једну вољу. Ово је био покушај проналажења компромиса са монофизитским учењем, али је Црква остала доследна халкидонском тумачењу (Стаменковић, 2012: 584-588).

Седмим васељенским сабором (Никеја, 787. године) поново су уведене иконе као предмет поштовања верника. Годинама пре тога су се тзв. иконоборци залагали за укидање икона као предмета обожавања. По овом питању су вођене велике теолошке расправе (Стаменковић, 2012: 588-592).

Временом је долазило до спорења између Рима и Цариграда око догматских начела успостављених на претходно поменутиим саборима. Док је Рим прихватао нека нова тумачења хришћанског учења, Цариград се залагао за непромењивост одлученог на првих седам Васељенских сабора. Римокатоличка црква је нека догматска начела кориговала много касније од раско-

2 И данас постоје источнохришћанске цркве које баштине монофизитско учење. То су Јерменска, Коптска, Етиопска и Сиријска Јакобитска црква (Dragović, 2012).

ла из XI века. Прве несугласице се јављају још од IX века. Најпре се јављају обредне разлике, да би се временом искристалисале две фундаменталне тачке спотицања. То су биле доктрина о папству (односно о примату римског папе у хришћанском свету) и учење о исхођењу Светог Духа из Оца и Сина. Оба учења је прихватао Рим, док их је Цариград категорички одбацивао. До дефинитивног разлаза долази 1054. године, у време римског папе Лава XIX и цариградског патријарха Михајла Керуларија. Римска црква се од тада прозвала католичком³ (грч. свеопшти), док су цариградска, александријска, антиохијска и јерусалимска патријаршија заједно себе назвале ортодоксном (правоверном) црквом (Francesković, 2017: 40-41). Треба истаћи да је римски папа Леон био далеко заинтересованији за преговоре него ли цариградски патријарх. „Да би унапредио преговоре о савезу и да би одбио Патријархове нападе, папа Леон је у Цариград послао своје посланике: кардинала Хумберта де Силва Цандида, свога канцелара Фридрицха Лотариншког и надбискупа Петра из Амалфија. Позивајући се на Константиновску даровницу, коју су уосталом тада и у Цариграду сматрали веродостојном и нису је још сматрали фалсификатом и на безусловни Папин примат изведен из Петровог наследства, тражили су да се призна римски јурисдикцијски примат и примат западних обичаја, за које су тврдили да су једини који вреде и који су у складу с предајом“ (Francesković, 2017: 42).

Узроке поделе јединствене хришћанске цркве треба тражити и у разликама између два главна културна круга на које се рано хришћанство наслањало – латинског и грчког. Наиме, хришћанство још од својих најранијих дана није било једнообразна религија. Различите културе су на различите начине себи прилагођавале хришћанско учење. На истоку, хришћанство се код Грка наслањало на хеленистичку традицију, док на западу хришћанство налази свој функционални израз кроз римско право и способност ефикасног управљања (Francesković, 2017: 43). „Док су Грци били интелектуални и увек филозофски настројени, Латини су били практични и одани речи закона. Грк је рођени филозоф, а Римљанин војник. Утицај танане хеленске филозофије, поезије и уметности живи кроз литургијско богатство, суптилну теологију, разиграну архитектуру по узору на божанску геометрију и иконографију источне цркве. Римски практични дух, еминентно изражен кроз правни систем, војно и државно управљање, прилагодио се и очу-

3 Православни Римску цркву називају Римокатоличком, с обзиром да се и Православна црква сматра католичанском, односно свеопштом црквом (Telegraf, 2014).

вао као битно својство карактера западне цркве, посебно у равни конкрет-ног институционалног деловања“ (Francesković, 2017: 43).

Римокатоличка црква се, након Велике шизме, даље развија у складу са својим потребама и са специфичношћу поднебља Западне Европе које је било под њеном црквеном јурисдикцијом. Учење Римске курије о месту и улози Римокатоличке цркве у свету у наредних неколико векова разрађено је до данашњег облика. Појавом протестантске реформације у XVI веку верски живот у Западној Европи се додатно компликује, а сама Римокатоличка црква се нашла на удару оних који су тражили унутарцрквене реформе (Петровић, 2016: 89).

Сходно изложеном, наредни део рада ћемо посветити разумевању догматских разлика које су и данас присутне између римокатолицизма и православаља. У те догматске разлике убрајамо различита учења о: безгрешном зачећу Девике Марије, исхођењу Светог Духа, индулгенцијама, чистилишту, миропомазању, црквеној организацији, папском примату, папској непогрешивости, целибату и (бес)квасном хлебу.

Учење о безгрешном зачећу Девике Марије

Једна од најзначајнијих догматских разлика између римокатолицизма и православља је различито тумачење зачећа Девике Марије, мајке Исуса Христа. За разлику од православног учења, према коме је на Девичу Марију, приликом њеног зачећа, пренет прародитељски грех од њених родитеља Јоакима и Ане, римокатоличка црква има другачије схватање. Римокатоличка догма, која се назива безгрешно зачеће Блажене Девике Марије, тумачи да је Божјом повластицом Девича Марија од тренутка свог зачећа сачувана од мрље прародитељског (источног) греха. Ову догму свечано је прогласио папа Пије IX 1854. године у посланици под називом „*Ineffabilis Deus*”. Корени ове догме сежу неколико векова раније. Учење се први пут службено потврђује на црквеном сабору у Базелу 1439. године, а утемељио га је неколико деценија касније папа Сиксто IV 1476. године (Glasnik, 2013: 1).

Према римокатоличком тумачењу, папа својом догматском одлуком из 1854. године није створио нову верску истину, већ је свечаним (званичним) прогласио општеприхваћено уверење о чистоти и светости Мајке Божје које су Црква и верници гајили вековима. Утемељење овог наука римокатоличко свештенство налази не само у библијским порукама, већ и у литургији и списима светих отаца из Источне цркве (Bilokarić, 1982: 121).

Православно учење одбацује овакву врсту аргументације, те ни данас не одступа од учења да је Дева Марија, баш као и сваки други човек, била рођена са прародитељским грехом. О томе сведоче учења православних святих отаца. „Истина, Православна Црква још из дубоке старине назива у својим богослужбеним књигама свету Богородицу: пресветом, пречистом, преблагословеном, преславном, пренепорочном, и у суперлативу јој приписује све што је најбоље, најчистије, најсветије, најдобродетелније. Али све то Православна Црква не односи на отсуство првородног греха у светој Деви, него на отсуство личних грехова у њој, од којих је она била слободна после силаска Светога Духа на њу и зачећа Господа Исуса. Због силаска Светог Духа на свету Деву и због зачећа Спаситељевог, и од зачећа, она је постала слободна од личних грехова. Зато што је родила једино Безгрешног, она је и сама постала у једном смислу безгрешна, то јест без личних грехова, а није била безгрешна у том смислу да је сама била рођена без првородног греха“ (Поповић, 2017: 12).

Можемо закључити да је овде реч о чисто догматском спору у коме се обе стране позивају на одређену аргументацију, при чему треба истаћи да овај спор нема политичка или нека друга обележја.

Учење о исхођењу Светог Духа

Можда и најранија догматска разлика која се појавила између цркве на западу и истоку тиче се схватања исхођења Светог Духа. На Другом васељенском сабору у Цариграду 381. године установљен је Никејско-цариградски симбол вере, према коме Свети Дух исходи од Оца. Већ у V веку одређене цркве на простору данашње Шпаније у симбол вере почињу да додају и латинску реч *filioque* (филиокве - што значи „и из сина“), како би означили да Дух Свети исходи из Оца и из Сина. Ова догма се временом ширила по западу Европе, мада се њеној појави дуго није давало на значају. Тек 1014. године римски папа Бенедикт VIII проглашава филиокве римокатоличком догмом (Guretzki, 2006: 5-8).

Мада су вековима који су уследили две цркве биле духовно удаљене, у римокатоличкој цркви су се јавиле тенденције ка одбацивању филиокве догме. Примера ради, тзв. старокатолици⁴ су, заједно са православним

4 Старокатоличка црква настаје након Првог ватиканског концила 1870. године, када се део немачких свештеника побунио захтевајући повратак католицизма на своје изворне облике. Погледати на: <http://proleksis.lzmk.hr/58875/> (Приступљено 1.6.2018.)

представницима, одржали скупове у Бону (1874-1875). На њима су старокатоличке цркве прихватиле идеју да се врате на исповедање Симбола вере без додавања филиокве. На другој страни, кроз дуготрајне дискусије између представника старокатоличких цркава и Англиканске цркве (1875-1976), англиканци су дошли до сличног закључка као и старокатолици. На крају, Светски савет цркава (WCC) је формирао комисију која је сачинила документ под називом „*Faith and Order Paper No. 103*“, којим се препоручује да се све хришћанске цркве врате на исповедање оригиналног Симбола вере, дакле, без филиокве (Guretzki, 2006: 12-13).

Источна (Православна) црква се догмом филиокве највише бавила током периода Великог раскола, одбацујући је као јеретичко учење. Ситуација се није променила све до данас. Црква је остала доследна Никејско-цариградском симболу вере, према коме Дух Свети исходи од Бога Оца (Буловић, 1975: 10-11). Многи православни ауторитети, попут Св. Марка Ефеског, оштро су осудили догму филиокве, позивајући њене присталице на њено одбацивање и покајање. Он је филиокве означио и као главну догматску разлику између православља и римокатолицизма. „Али морамо нагласити да проблем *Филиокве* по св. Марку мора представљати главни предмет разговора хришћанског Истока и Запада, јер је то и главна догматска разлика међу њима. Учење о *Филиокве* је главна западна јерес, по св. Марку, а учење о чистишћу, папи и другом, мада је неприхватљиво и погрешно, ипак није толико разорно као филиоквизам, јер филиоквизам крњи и квари предану апостолску веру у Свету Тројицу“ (Буловић, 1975: 11).

Индулгенције

Индулгенције или опроштајнице греха представљају једну од најконтроверзнијих појава у Римокатоличкој цркви. Увођење праксе плаћања цркви за опроштај греха не само да је додатно удаљило католике од православних, већ је створило огроман раздор међу самим католицима. Индулгенције су биле један од основних разлога појаве протестантске реформације у XVI веку. Нема дилема да ово учење није било присутно у првом миленијуму хришћанства. Прве назнаке појаве индулгенције, према римокатоличком истраживачу Николаусу Паулусу, могу се пронаћи тек у XI веку. Најједноставније речено, индулгенција, односно опроштајница греха, представљала је потврду која се издавала од стране Римокатоличке цркве верницима за новац зарад опраштања њихових греха, односно зарад њиховог искупљења (Schirrmacher, 2012: 25-29).

Врсте, улоге и обим коришћења индулгенција су се мењали током историје. Занимљиво је истаћи да су, у доба крсташких ратова, римске папе масовно користиле индулгенције као средство за финансирање војних похода. На другој страни, тзв. пленарне индулгенције су нуђене самим крсташима, односно да ће самим њиховим учешћем у крсташким походима њихови греси бити испуњени. Можемо рећи да је папа Урбан II 1095. године суштински институционализовао индулгенције, мада је папа Александар II давао неку врсту индулгенција у данашњој Шпанији онима који су ишчи у борбу против Сарацена (Schirmacher, 2012: 31-32).

Мишљења римокатоличких теолога су се разликовала по питању схватања индулгенција. Део теолога их је оштро осуђивао, сматрајући их инструментом којим се злоупотребљава вера зарад стицања новца (нпр. Едвард Шилебек, Густав Адолф Бенрат итд.). Поменути Николаус Паулус је, на другој страни, сматрао да су индулгенције биле један од најзначајнијих културних фактора тог доба. Захваљујући приливу новца од њих, не само да су финансирани ратни походи или изградње цркава, већ и разна јавна добра. Зато су, према Паулусу, индулгенције оставиле неизбрисив траг и у световном, баш као и у црквеном животу. Неки римокатолички теолози (попут Џејмса Акина) су, бранећи цркву, ишли толико далеко да су тврдили да индулгенције никада нису ни продаване (Schirmacher, 2012: 39-41).

Теологија и пракса Православне цркве не познаје индулгенције или институције њој сличне. Примера ради, протојереј-ставрофор др Радомир Поповић о индулгенцијама каже следеће: „То је касније везано за такозване индулгенције или опроштајнице грехова, које су на западу уведене у средњем веку из више разлога. Поред осталих и да се финансијски помогне цркви. Тврдили су да римски епископ може давати опроштај грехова појединцима за одређену суму новца, па чак и унапред, за грехове које још нису починили. То је иритирало хришћански германски дух Мартина Лутера. Тако се и зачела реформација, процес који је додатно раскомадао хришћански свет“ (Николић, 2008). Нема података утемељених на чињеницама који говоре о тенденцијама у православном свету да се индулгенције прихвате или да се по том питању пронађе некакав компромис са римокатолицима. Вероватно је Паулусова теза о црквено-социјалном карактеру индулгенција најадекватнија, те да она одговара духу времена у коме су индулгенције настале и развијале се. Индулгенције нису више тако значајна тема ни за Римокатоличку цркву, а објективно посматрано, њихово (не)прихватање нема значајне импликације на суживот припадника ових конфесија.

Чисти́лиште

Римокатоличка теологија је, поред идеје пакла и раја, развила и идеју о чисти́лишту. Чисти́лиште је идеја о месту у које након смрти иду душе грешника који се могу искупити од гријеха и прећи у рај (Cvitković, 1981: 10-11). „Са снажењем вере у постојање чисти́лишта током зрелог сред њег века шириле су се и наде у спасење душа које бораве на овом месту. У XIV веку идеја и доктрина чисти́лишта већ су биле развијене и уобличене. Као најделотворнији начини за помоћ душама умрлих са теретом лаких грехова које нису окајали на време показале су се молитве, службе и милосрдна дела” (Живковић, 2004: 273).

Према римокатоличком тумачењу, учење Источне цркве о чисти́лишту није сасвим јасно. Они сматрају да својим молитвама за покојне на литургијама Источна црква признаје постојање чисти́лишта, мада њено званично учење познаје само идеје пакла и раја. Такође, према римокатолицима, спор око чисти́лишта настаје релативно касно (1321. или 1322. године, између фрањевца Бартоломеја и крфског епископа Бардане), те су и многи православни теолози током историје прихватили идеју чисти́лишта (Vilokarić, 1982: 120).

Православље одбацује идеју о чисти́лишту. Прем православном учењу, постоје само пакао и рај, у које одлазе душе након што прођу одређена митарства.⁵ Узмимо за пример схватање Српске православне цркве по овом питању. „Српска православна црква је прихватила учење да се у човеку налази свесна бесмртна душа која после смрти тела излази из човека и наставаља да егзистира или у рају или у паклу. Све душе, међутим, по православном учењу, морају да прођу одређена митарства, и тек онда одлазе у место свог вечног боравка; у рај или у пакао“ (Vodiroga, 2004: 62).

Папски примат и учење о непогрешивости папе

Римски папа представља централну фигуру у римокатоличком свету, те не чуди што је римокатоличка догма посебну пажњу посветила управо њему. Посебно су значајна два учења која се односе на папу: учење о папском примату и учење о непогрешивости папе.

⁵ Митарства представљају неку врсту царинарница са демонима, кроз које душе умрлих пролазе, те уколико их успешно прођу, одлазе ка Небесима. Више о томе на: <https://svetosavlje.org/da-li-postoje-mitarstva/> (Приступљено 1.6.2018.)

Папа (лат. *papa* – отац) налази се на челу Римокатоличке цркве. Назив папа носи римски бискуп, који је по римокатоличком предању наследник светог Петра коме је, као апостолу, предано првенство у Цркви. Из таквог учења о примату римског папе у целом хришћанском свету уследила је строго централизована организација Римокатоличке цркве. Строго се поштује хијерархијски однос у коме је нижи члан цркве потчињен вишем. Папа има црквену власт над свим римокатоличким кардиналима, бискупима, свештеницима и верницима. Први римски епископ који је понео назив папа у својој титули био је Гргур Велики (Cvitković, 1982: 11-12).

У првом миленијуму постојања хришћанске цркве се поштовао тзв. систем пентатархије, односно постојања пет апостолских катедри, где је римска била прва, а остале четири су биле цариградска, александријска, антиохијска и јерусалимска. Корен учења о папском примату у хришћанској цркви римокатолички теолози налазе у канонском предању цркве која је следила административни поредак Римског Царства. Римска патријаршија је у том времену обухватала огроман простор Западне Европе и део севера Африке, а самим тим је папа имао огромну моћ на том простору (Пешић, 2009). Тада се римски епископ посебно поштовао у целом хришћанском свету, с обзиром да су апостоли Петар и Павле проповедали у Риму и у њему успоставили црквену заједницу. „Уједно, Црква која је обитавала у Риму била је почастована од стране већине хришћанских заједница, ако не и од свих, признавањем посебног положаја римског епископа у цијелој Цркви. Поштовање које су остале помјесне цркве испољавале према епископу Рима и клирицима римске цркве у пракси се испољавало на различите начине. У неким случајевима, тражило се арбитражно мишљење римског епископа у одређеним споровима, понекад је то било разрјешење неког етичког, богословског или било ког другог еклисиолошког питања које је тиштило одређену хришћанску заједницу изван формалних јуридикских граница Римске патријаршије“ (Петровић, 2016: 90). Треба истаћи да је борба за превласт у хришћанској цркви имала превасходно политички карактер, те да су обе стране покушавале једна другој да наметну своје првенство. Римском епископу је погодовао распад Западног Римског Царства под варварским народима, где је једино црква као институција успела да се очува, али и да се наметне новопродошлицама. Управо ту треба тражити зачетке папске моћи, која је имала и политички карактер (Петровић, 2016: 90-93). Православна црква није никада признала папски примат у хришћанском свету, док Римокатоличка црква и даље баштини такву врсту наслеђа.

На Првом ватиканском концилу (1869-1870) утемељена је римокатоличка догма о папској непогрешивости (*infallibilitas*). Реч је о догми која директно проистиче из схватања да је римски папа *Vicarius Filii Dei* („Христов заменик на земљи“). Сходно томе, како је папа Христов заменик на земљи, он је самим тим непогрешив када говори у име Цркве (Пешић, 2009).

Православна црква никако не може да прихвати ову догму. Православни теолог др Радомир Поповић, примера ради, то објашњава следећим речима: „Тако образложена непогрешивост је излишна и не постоји. Јер из историје Цркве знамо да је било патријараха расколника који су осуђени, а неки чак постхумно. Други ватикански сабор одржан од 1962 до 1965. ограничио је донекле папску власт увођењем институције бискупског савета“ (Пешић, 2009). Мада је и ова догма значајан камен спотицања између две цркве, она има далеко мањи друштвено-политички утицај у односу на догму о папском примату. Сама догма ограничава папску непогрешивост на његове говоре о вери и моралу (тзв. *ex cathedra*), мада је и то спорно православним теолозима.

Остале разлике

Поред претходно наведених разлика, постоје и друге разлике између православља и римокатолицизма које су више литургијског (процедуралног) него ли догматског карактера. Нећемо се претерано освртати на расправе око тих разлика, већ ћемо их само набројати и укратко их објаснити. Разлике су у следећем:

Причесни хлеб: римокатолици се причешћују бесквасним хлебом (азима), док православни користе квасни хлеб (артос).

Причешће: за разлику од римокатолика који се причешћују хостијом, православци се причешћују из путира симболично „телом и крвљу Христовом“.

Миропомазанье (крзма, конфирмација): док православни миропомазују децу одмах након крштења (врши обични свештеник), код римокатолика миропомазанье врши бискуп осам година након крштења.

Целибат: у православљу се обично свештенство жени, а епископи и више свештенство заједно са монасима су у целибату, док су у римокатолицизму и свештеници и монаси у целибату.

Брак: Православна црква даје могућност развода црквеног брака, док Римокатоличка црква то изричито не дозвољава.

Богослужење: римокатоличка миса је упрошћенија, без много молитви и без церемонијалних детаља, док је православна литургија дужа, са много више молитви и са призивањем Светог Духа (чега нема у миси).

Пост: римокатолички пост је знатно блажи од православног, с обзиром на то да се могу користити млечни производи, те је довољно не јести један сат пре причешћа.

Календар: Православна црква користи јулијански (стари) календар, а Римокатоличка грегоријански (новији) календар (Пешић, 2009).

Закључна разматрања

Као што се из претходно изложеног може видети, догматске разлике између хришћанства на западу и истоку су се појавиле и пре Великог раскола 1054. године. Тај догађај је само представљао тачку у којој су међусобне нетрпељивости достигле кулминацију. Од тада, Римокатоличка и Православна црква се развијају потпуно одвојено. Наравно, временом су се јављале идеје о потреби да се пронађе заједнички језик и да се догматске разлике на неки начин превазиђу. Такве идеје се једним именом називају екуменизам. Термин екуменизам потиче од грчког термина *oikoumene*, што значи цео настањени свет, а рано хришћанско учење му је дало теолошко значење, указујући на појам Цркве као целине. Управо зато се атрибут екуменски или васељенски користио да би се означили првих седам сабора јединствене Цркве у првих осам векова. Треба нагласити да су представници протестантских цркава, мада догматски и литургијски удаљенији од православља и римокатоличанства него што су они међусобно, током друге половине XIX века први почели да се интензивније баве односима између хришћанских цркава. Током 60-их година XX века, а посебно након Другог ватиканског концила, Римокатоличка црква се интензивно окреће екуменизму са циљем остварења хришћанског јединства (Николић, 2008: 94-95).

Важно је нагласити да не постоје две хришћанске цркве које су, у догматском и литургијском смислу, ближе једна другој него што су то Православна и Римокатоличка црква. Протестантске цркве су се, током векова након реформације, прилично удаљиле од Римокатоличке цркве из које су се издвојиле, а посебно од православља. Често се наглашавају разлике између римокатоличанства и православља, уз игнорисање заједничког које по свом обиму далеко надилази те различитости. Управо у том контексту треба схватити екуменистичке тенденције. Мада данас црквени великодостој-

ници обе конфесије разговарају више него икада пре о осетљивим догматским питањима, тешко да је у овом тренутку нека од страна спремна да се одрекне својих ставова. Ипак, само постојање комуникације је веома значајно, јер то шаље снажну поруку верницима обе конфесије, посебно онима који живе једни поред других, да су мир и толеранција могући упркос међусобним разликама.⁶

Разумевање међусобних догматских разлика је од суштинског значаја за православне и римокатолике у мултиконфесионалним срединама, каква је нпр. Војводина у Републици Србији. Стога је ова тема суштински важна и за наше друштво. Дobar део разлика које смо размотрили су чисто литургијског (процедуралног и симболичког) карактера и немају никакав утицај на односе међу верницима. Другим речима, немају социо-политичке импликације. На другој страни, постоје разлике које, поред верске, имају и политичку димензију. Свакако да, примера ради, питање папског примата представља и политичко питање, а не само верско, јер је реч о борби за превласт у хришћанском свету, што залази у поље моћи. Таква питања захтевају далеко озбиљнији приступ те им се мора посветити посебна научна и стручна анализа. Пример каквог-таквог компромиса између верника обе конфесије је питање употребе календара. Мада највећи део православних цркава и њихових верника користи јулијански календар у верском животу, у световном животу православни се руководе грегоријанским календаром. То свакако олакшава свакодневну комуникацију између обе верујуће стране, те представља пример могућности превазилажења одређених разлика, посебно оних техничке природе.

Литература

Bilokapić, Ante (1982), *Teološke razlike u nauci istočne i zapadne Crkve, Crkva u svijetu*, Vol. 17, No. 2, str. 112-122.

⁶ Намеће се утисак да у оквиру екуменистичких процеса Римокатоличка црква више инсистира на организационим, а Православна црква на теолошким питањима. „На став Православних цркава према екуменском покрету утиче неколико важних чинилаца — њихово схватање Цркве, догме и канони, унутрашња структура Православне Цркве, као и историјско искуство које поседује свака помесна Црква. Оне потпуно логично инсистирају на томе да је питање екуменизма пре свега теолошко питање, што значи да се његово решавање изнад свега мора заснивати на учењу Господа Исуса Христа и Предању древне Цркве. Утолико више, што је она била јединствена, а данашњи екуменски покрет управо тежи васпостављању јединства хришћанских цркава, и у догматском, али и „видљиво-појавном“ домену. Доследно сведочење о учењу древне Цркве, које по њима неокрњено постоји у самој Православној Цркви, оне сматрају својим доприносом развоју овог покрета, па тиме и хришћанског јединства“ (Николић, 2008: 116).

- Bodiroga, Radmilo (2004), Religijski strah i psihološke posledice, *Religija i tolerancija*, Br. 2, str. 52-79.
- Буловић, Јеромонах Иринеј (1975), Теологија дијалога по Св. Марку Ефескоме, *Теолошки иоилиги*, Бр. 1, стр. 5-35.
- Glasnik* (2013), Godište IV, br. 26 (75), Župa Sv. Tome Apostola, Bijeli Brijeg, str. 1-4.
- Guretzki, David (2006), *The Genesis and Systematic Function of the Filioque in Karl Barth's Church Dogmatics*, Ottawa, Heritage Branch
- Dragović, Rade (2012), Браћа само по Христу, *Večernje novosti*, Доступно преко: <http://www.novosti.rs/vešti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:361945-Braca-samo-po-Hrištu> (Приступљено 1.6.2018.)
- Живковић, Валентина (2004), Молитве *pro remedio animae* у Котору XV века, *Balkanica*, Broj XXXV, str. 273-284.
- “I PRAVOSLAVCI SU KATOLICI: Ovo je najveća javna tajna pravoslavne crkve!”, *Telegraf*, 14. decembar 2014, Доступно на: <http://www.telegraf.rs/zanimljivosti/1349928-i-pravoslavci-su-katolici-ovo-je-najveca-javna-tajna-pravoslavne-crkve-foto> (Приступљено 1.6.2018.)
- Lukić, Ana (2012), *Veliki crkveni raskol 1054. godine*, Završni rad, Osijek, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku - Filozofski fakultet
- Николић, Зоран (2008), Шизма и крсташи, *Вечерње новостии*, Доступно преко: <http://www.novosti.rs/vešti/naslovna/aktuelno.69.html:210426-Sizma-i-krstasi> (Приступљено 30.5.2018.)
- Николић, Марко (2008), Екуменизам, екуменски покрет и Српска православна црква, *Религија и толеранција*, Вол. 6, Бр. 10, стр. 93-120.
- Петровић, Далибор (2016), Историјски пут развоја западног хришћанства, *Годишњак – Часопис Богословској факултету Св. Василије Осирошки*, Свеска 2, Број 15, стр. 89-100.
- Пешић, Миленко (2009), Православци и католици – хиљаду година разликовања, *Политика*, Доступно преко: <http://www.politika.rs/scc/clanak/70635/Pravoslavci-i-katolici-hiljadu-godina-razlikovanja> (Приступљено 31.5.2018.)
- Поповић, Јустин (2017), *Домаћинска Православне Цркве – Том II*, Доступно преко: <https://svetosavlje.org/dogmatika-pravoslavne-crkve-tom2/> (Приступљено 29.5.2018.)
- Стаменковић, Ивица (2012), *Православље обасјано еванђељем*, Београд, Сurrent.
- Schirmacher, Thomas (2012), *Indulgences: A History of Theology and Reality of Indulgences and Purgatory-A Protestant Evaluation*, Bonn, Verlag für Kultur und Wissenschaft
- Francesković, Slađana (2017), *Hrišćanstvo sa posebnim osvrtom na šizmu*, Specijalistički rad, Tivat, Fakultet za mediteranske poslovne studije
- Cvitković, Ivan (1982), *Religije u Bosni i Hercegovini*, Tuzla, IGTRU »Univerzal« i OOUR-a »Grafičar« <http://proleksis.lzmk.hr/58875/> (Приступљено 1.6.2018.) <https://svetosavlje.org/da-li-poštoje-mitarstva/> (Приступљено 1.6.2018.)

Rajko Petrović
Institute of European Studies
Belgrade
rajkopetrovic993@gmail.com

UNDERSTANDING OF DOGMATIC DIFFERENCES BETWEEN ROMAN CATHOLICISM AND ORTHODOXY IN THE FUNCTION OF INTER-RELIGIOUS TOLERANCE

Summary

The aim of this Paper is to analyze the dogmatic differences between the two Christian churches - Roman Catholicism and Orthodoxy. Religious differences have often burdened the interpersonal relations in the past in this region, with the members of both sides not knowing enough about the other. Consequently, through this work, we will try to argue arguments about the differences between these two great teachings. The first (shorter) part of the work will be dedicated to the great church split of 1054, after which there is a definite disagreement between Rome and Constantinople in terms of understanding the parts of Christ's teachings. In the second part of the Paper, we will analyze the most important dogmatic differences between Roman Catholicism and Orthodoxy. Some of these differences occurred even before the Great Schism, some of them were the cause of schism, while many differences were only created later, thanks to reforms within Roman Catholicism. The final part of the Paper will be devoted to the explanation of today's relations between Roman Catholicism and Orthodoxy, then the possibilities of overcoming some of the dogmatic differences, as well as the significance of the very topic of tolerance among believers belonging to these confessions and who interact with each other in everyday life, especially in multiconfessional communities such as the Republic of Serbia.

Keywords: Roman Catholicism, Orthodoxy, Great Schism, dogma, tolerance.